

Методичні підходи до моделювання та стратегічного управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві

Павлова Г.Є.

доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, аудиту
та управління фінансово-економічною безпекою,
академік АЕНУ, директор
Навчально-наукового інституту економіки
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Приходько І.П.

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри обліку, аудиту
та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Чередниченко М.М.

магістр
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

У статті висвітлено питання забезпечення системи економічної безпеки підприємства в контексті стратегічного управління та моделювання. Визначено процес забезпечення системи економічної безпеки підприємства в контексті стратегічного управління та вдосконалено методичні основи оцінювання стану фінансово-економічної безпеки підприємств з урахуванням галузевої специфіки для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень. Обґрунтовано, що є певні розбіжності між наявними методичними підходами до оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, пов'язані як із вибором первісних частинних показників, обґрунтуванням оцінних критеріїв, так і застосуванням різних процедур згортання інформаційного простору ознак та виділенням певних станів фінансово-економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: стратегічне управління, моделювання, фінансово-економічна безпека, управлінське рішення, методичні підходи, підприємство.

Павлова Г.Є., Приходько І.П., Чередниченко М.М. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К МОДЕЛИРОВАНИЮ И СТРАТЕГИЧЕСКОМУ УПРАВЛЕНИЮ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В статье освещены вопросы обеспечения системы экономической безопасности предприятия в контексте стратегического управления и моделирования. Определен процесс обеспечения системы экономической безопасности предприятия в контексте стратегического управления и усовершенствованы методические основы оценки состояния финансово-экономической безопасности предприятий с учетом отраслевой специфики для обеспечения принятия эффективных управленческих решений. Обосновано, что существуют определенные разногласия между существующими методическими подходами к оценке уровня финансово-экономической безопасности предприятия, связанные как с выбором первоначальных частных показателей, обоснованием оценочных критериев, так и с применением различных процедур свертывания информационного пространства признаков и выделением определенных состояний финансово-экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: стратегическое управление, моделирование, финансово-экономическая безопасность, управленческое решение, методические подходы, предприятие.

Pavlova H.E., Prikhodko I.P., Cherednichenko M.M. METHODOICAL APPROACHES TO MODELING AND STRATEGIC MANAGEMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC SAFETY ON ENTERPRISE

The article deals with issues of providing the system of economic security of the enterprise in the context of strategic management and modeling. The process of providing the system of economic security of the enterprise in the context of strategic management is determined and the methodical bases for assessing the state of financial and economic security of enterprises are taken into account taking into account sector specificity in order to ensure the adoption of effective managerial decisions. It is substantiated that there are some differences between the existing methodological approaches to assessing the level of financial and economic security of the enterprise, connected with both the choice of the initial partial indicators, the justification of the evaluation criteria, and the application of various procedures for curtailing the information space of the features and the allocation of certain states of financial and economic security enterprises.

Keywords: strategic management, modeling, financial and economic security, management decision, methodological approaches, enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фінансово-економічна безпека підприємства є динамічною ознакою, що змінюється під впливом чинників і загроз внутрішнього та зовнішнього середовища. Формування надійної системи фінансово-економічної безпеки підприємства забезпечує його стабільне функціонування і створює умови для зростання його економічного потенціалу. Враховуючи багатоаспектний та динамічний характер процесу управління безпекою, особливо актуальними є питання використання економіко-математичних методів оцінювання і прогнозування її рівня, а також моделювання. Важливими є визначення базових принципів забезпечення системи економічної безпеки підприємства, їхня конкретизація, а також опрацювання процесу забезпечення системи економічної безпеки підприємства в контексті стратегічного управління з виокремленням його основних етапів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомою теоретико-методологічною базою дослідження фінансово-економічної безпеки підприємства є праці таких зарубіжних та вітчизняних учених, як: Л. Абалкін, Л. Біркен, Е. Гудвін, К. Девіс, Т. Лоурі, В. Сенчагов, В. Шликов, Й. Шумпетер, І. Бінько, В. Геєць, А. Козаченко, А. Ляшенко, Б. Мізюк, В. Мунтіян, В. Пономарьов.

Проблематиці як загалом управління фінансово-економічною безпекою, так і зокрема стратегічному управлінню приділили увагу у своїх наукових працях українські вчені: О.В. Васильєв, Н.Є. Гришко, І.Ю. Зайцева, Р.Б. Кожухівська, О.І. Маслак, В.І. Мейта, В.П. Приходько, Т.В. Сак та ін. Вченими та фахівцями визначаються особливості формування системи управління економічною безпекою переважно промислових підприємств [1], узагальнюються основи управління економічною безпекою підприємства [6], визначаються стратегічні підходи до управління фінансово-економічною безпекою підприємств [7] тощо.

Залишаються актуальними та такими, що потребують подальшого розгляду, проблеми забезпечення системи економічної безпеки підприємства в контексті стратегічного управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення процесу забезпечення системи економічної безпеки підприємства в контексті стратегічного управління та вдосконалення методичних основ оцінювання стану фінансово-економічної безпеки підприємств з урахуванням галу-

зевої специфіки для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна політика підприємства будується на основі повного забезпечення інформацією, яка заснована на результатах досліджень, що включають аналіз господарської діяльності підприємства в поточний період і на перспективу. Аналіз позицій підприємства в конкурентній боротьбі допускає оцінку і визначення результатів, яких можна домогтися, змінивши конкурентну стратегію даного підприємства.

Стратегічний план обґрунтовується великими дослідженнями і фактичними даними. Щоб ефективно конкурувати в нинішньому світі бізнесу, підприємство повинно постійно займатися збором величезної кількості інформації про галузь, ринок, конкуренції та інші фактори. Стратегічний план додає фірмі визначеність, індивідуальність і впевненість у майбутньому [12, с. 277–280].

Загальний стратегічний план варто розглядати як програму, що спрямовує діяльність протягом тривалого періоду часу, даючи собі звіт у тому, що конфліктна і постійно мінлива ділова й соціальна обстановка робить постійні коригування неминучими.

Вигоди стратегічного планування можна виразити в такий спосіб:

- планування заохочує керівників мислити перспективно;
- веде до більш чіткої координації зусиль, що здійснюються підприємством;
- веде до встановлення показників для подальшого контролю;
- змушує чіткіше визначати свої завдання і політичні установки;
- робить фірму більш підготовленою до раптових змін;
- більш наочно демонструє взаємозв'язки керування й обов'язку всіх посадових осіб.

На базі вище сказаного пропонуємо моделювання економічної безпеки на підприємстві здійснювати на базі таких основних принципів (рис. 1).

Сучасні умови функціонування підприємств характеризуються високим ступенем невизначеності, динамічністю, наявністю великої кількості загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, пов'язаних із низьким рівнем споживчого попиту, нестабільною податковою політикою держави, зменшенням ресурсного потенціалу, зниженням рівня інвестиційної та інноваційної активності, нерозвиненістю ринку довгострокового банківського кредиту-

Рис. 1. Моделювання економічної безпеки на підприємстві

вання тощо. Дія таких загроз призводить до значних утрат і збитків та, як наслідок, кризового стану підприємства [9, с. 10].

Стратегія підприємства, як відомо, є засобом досягнення місії організації, тісно пов'язана із цілями фірми, тому розгляд зазначених елементів неможливий без загального ознайомлення з місією організації, основні засади управління зображено на рис. 2.

Через це в системах управління підприємством на перший план виступає проблема підвищення швидкості реагування на негативні впливи зовнішнього середовища й забезпечення економічної безпеки підприємства. Напрямом вирішення цієї проблеми є розроблення комплексу моделей управління економічною безпекою підприємства, що дає можливість вчасно діагностувати загрози стійкого функціонування і розвитку підприємства, розробити комплекс випереджаючих реакцій їхньої локалізації. Крім розглянутих вище методів, на кожному етапі процесу управління системою фінансової безпеки підприємства застосовують специфічні методи дослідження [7, с. 159–168].

Формування системи показників полягає у фільтрації попереднього списку показників фінансової безпеки і виділенні найбільш значущих для оцінювання рівня економічної безпеки підприємства індикаторів за допомогою експертних методів та методів факторного аналізу.

Моделювання процесу формування умов функціонування підприємства уможливує виділення режимів стійкого, хиткого і кризового стану, для яких можуть використовуватися диференційовані стратегії локалізації загроз. Ідентифікація режиму функціонування здійснюється на основі шкалування значень інтегрального показника економічної безпеки. Прикладне значення моделювання та прогнозування рівня економічної безпеки підприємства полягає у поясненні тенденцій розвитку підприємства [5, с. 107–109].

Моделювання завдань вибору стратегії локалізації загроз економічній безпеці дає змогу здійснити зіставлення втрат, пов'язаних із хитким функціонуванням підприємства, і визначити обсяг засобів, необхідних для відновлення стійкого режиму функціонування для різних варіантів керуючих впливів.

Таким чином, комплекс економіко-математичних моделей управління економічною безпекою підприємства дає змогу за рахунок прискорення реагування на різні чинники підвищити ефективність функціонування як окремих підсистем, так і підприємства у цілому.

Стратегічна орієнтація діяльності підприємства є важливою передумовою його функціонування, особливо в ринкових умовах.

Розглядаючи базові конкурентні стратегії розробимо детальні конкурентні переваги для кожної. Результати удосконалення представлено в табл. 1.

Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки повинні характеризувати її наявний рівень, урахувувати та відобразити

ймовірність настання небажаних негативних впливів та загроз внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства.

Високий рівень економічної безпеки досягається лише за умови, що вся сукупність показників перебуває в межах гранично допустимих значень. Своєю чергою, методологія оцінки рівня економічної безпеки підприємств повинна охоплювати перелік критеріїв та індикаторів (із конкретними числовими пороговими значеннями), а також передбачати поєднання таких методів дослідження, як моніторинг соціально-економічних показників, експертних оцінок, багатовимірного статистичного аналізу [1; 6; 7].

Аналіз та узагальнення наявних методичних підходів дає змогу зробити висновки, що

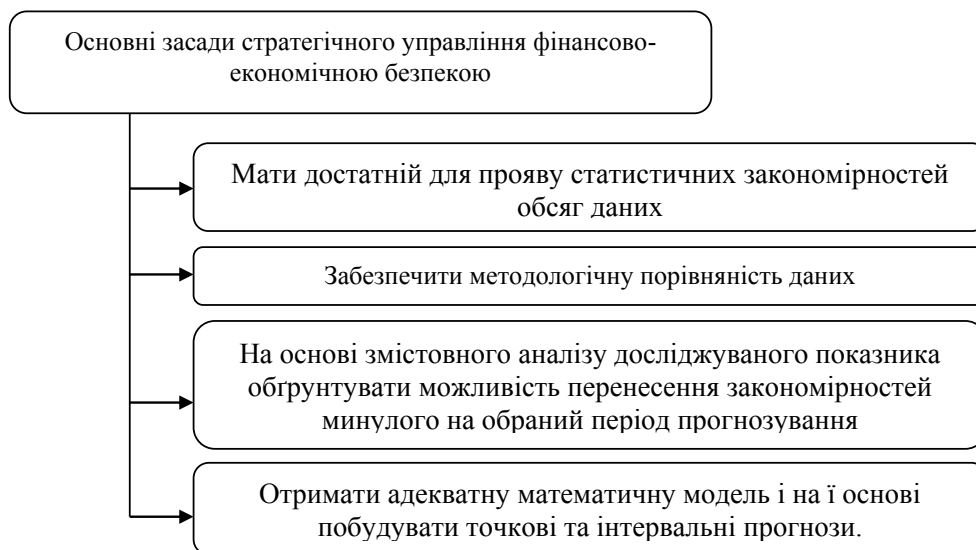

Рис. 2. Методичні підходи до стратегічного управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві

Таблиця 1

Рекомендовані базові конкурентні стратегії для роботи підприємства

Назва базової стратегії	Конкурентні переваги
Стратегія диференціації	Метою стратегії є надання продукту-товару особливих якостей, важливих для покупця, які відрізняють даний товар від пропозицій конкурентів. Диференціація, як і лідерство за витратами, захищає організацію від конкурентних сил, але зовсім іншим методом. Незважаючи на те що наявність відмінних якостей вимагає, як правило, більш високих витрат, успішна диференціація дає змогу комерційній організації досягти більшої рентабельності за рахунок того, що ринок готовий прийняти більш високу ціну
Стратегія лідерства за витратами	У центрі уваги всієї стратегії – низькі витрати порівняно з конкурентами. Перевага по відношенню до витрат створює відносно ефективний захист проти всіх п'яти конкурентних сил
Стратегія фокусування	Спеціалізація на потребах одного сегмента чи конкретної групи покупців без прагнення охопити весь ринок. Мета її – задовольнити потреби вибраного цільового сегмента краще, ніж конкуренти. Така стратегія може спиратися як на диференціацію, так і на лідерство за витратами, але тільки в рамках цільового сегмента

більшість із них ґрунтується на принципах порівняння розрахованих значень частинних показників з установленими нормативами, які були визначені науковцями на основі даних щодо діяльності установ у відповідних економічних умовах. Однак ці умови не завжди відповідають сучасній економічній ситуації, в якій функціонують підприємства транспортної галузі України [5, с. 110].

Так, багато вчених наголошують на важливості врахування галузевих особливостей, стадій життєвого циклу підприємств та стратегії їхнього розвитку, встановлюючи певні критеріальні значення як базу для визначення рівня їх фінансово-економічної безпеки. Однак найчастіше, ці критеріальні значення відповідають загальновідомим нормативам та в умовах високої мінливості умов функціонування підприємств транспортної галузі в Україні не можуть бути однаковими для всіх суб'єктів фінансових відносин, а отже, й використовуватися як еталон порівняння [5; 10, с. 10–12].

Також слід зазначити, що здебільшого в аналізованих методичних підходах до оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємств запропоновані системи частинних її показників, що характеризують саме фінансову стійкість підприємств, а не рівень їх фінансово-економічної безпеки, що не завжди забезпечує необхідну для ефективного процесу управління підприємством можливість кількісного й якісного оцінювання впливу загроз макро- та мезосередовища на стан його фінансово-економічної безпеки.

Фінансова безпека засвідчує забезпеченість, захищеність та ефективність політики формування, використання і розвитку другого за важливістю чинника виробництва – капіталу, виступаючи, таким чином, найбільш важливим функціональним складником економічної безпеки. Фінансова безпека як функціональний складник економічної безпеки підприємства, забезпечує такий рівень стійкості його фінансового стану, який дає змогу забезпечити захист пріоритетних фінансових інтересів, пов'язаних із реалізацією прийнятої стратегії і досягненням цільових конкурентних позицій в умовах дії зовнішніх і внутрішніх загроз [2, с. 217–221].

Загрози фінансовій безпеці підприємства мають складну ієрархічну структуру і можуть бути класифіковані за такими ознаками, як: сфера і джерело виникнення, ступінь ймовірності, тривалість впливу, ступінь розвитку, ступінь напруженості тощо. Необхідність

комплексного аналізу загроз з урахуванням їх співвідпорядкованості, структурних взаємозв'язків для розроблення адекватних захисних реакцій підприємства робить актуальним формування ефективного методичного забезпечення системи управління фінансовою безпекою.

Для оцінювання стану фінансово-економічної безпеки підприємства використовують різноманітні методи залежно від наявної інформації про її індикатори. Оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки залежить також від того, з якою метою проводять дослідження системи. Зокрема, можна виділити такі методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства: моніторинг фінансової діяльності суб'єкта господарювання; методи експертних оцінок; метод аналізу й обробки сценаріїв; методи оптимізації; теоретико-ігрові методи; економетричні методи; методи прогнозування; методи теорії штучних нейронних мереж; методи нечіткої логіки.

Для моделювання системи фінансово-економічної безпеки підприємства використовують методи оптимізації, які полягають у виборі найкращого варіанта рішення із багатьох можливих (припустимих). Припустимість кожного рішення визначається можливістю реалізації відповідних заходів та їх наслідків з урахуванням наявних ресурсів. В основі розроблення комплексної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства як основного складника економічної безпеки повинна лежати визначена концепція, яка враховує, що кожне підприємство є системою, яка включає різні пов'язані між собою складники [11, с. 18].

Для забезпечення належного ступеня захисту від можливих негативних впливів необхідно розробити та реалізувати заходи, які б носили комплексний характер; система фінансово-економічної безпеки не може бути однаковою на різних підприємствах, оскільки залежить від характеру діяльності, потенціалу підприємства тощо; система фінансово-економічної безпеки окремого підприємства повинна бути відносно самостійною і відособленою від аналогічних систем безпеки інших економічних суб'єктів; система фінансово-економічної безпеки підприємства повинна бути комплексною, оскільки створення умов економічної безпеки тісно пов'язане із забезпеченням науково-технічної, кадрової, інформаційної, правової, фізичної безпеки тощо [1].

Висновки з цього дослідження. Таким чином, одним із напрямів вирішення завдання

управління безпекою підприємства є моделювання механізмів управління системою фінансово-економічної безпеки, спрямованих на захист від зовнішніх і внутрішніх загроз пріоритетних фінансових та економічних інтересів, пов'язаних із реалізацією прийнятої стратегії і досягненням цільових конкурентних позицій.

Окрім того, існують певні розбіжності між наявними методичними підходами, запропонованими вченими-економістами, щодо оцінювання рівня фінансово-економічної без-

пеки підприємства, пов'язані як із вибором первісних частинних показників, обґрунтуванням оцінних критеріїв, так і застосуванням різних процедур згортання інформаційного простору ознак та виділенням певних станів фінансово-економічної безпеки підприємства. Це обґрунтовує необхідність удосконалення методичних засад оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства як суб'єкта фінансових відносин на основі розроблення комплексного підходу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєв О.В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств / О.В. Васильєв, В.І. Мейта // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14. – № 2. – С. 138–145.
2. Зайцева І.Ю. Розширення тезауруса до вирішення проблеми управління фінансовою складовою економічної безпеки підприємства / І.Ю. Зайцева, Ю.А. Кореницька // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 42. – С. 217–221.
3. Иванова Т.Ю. Структура и диагностика удовлетворенности трудом: разработка и апробация методики / Т.Ю. Иванова, Е.И. Рассказова, Е.Н. Осин // Организационная психология. – 2012. – № 3. – С. 2–15.
4. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–51.
5. Кожухівська Р.Б. Менеджмент економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії у регіонах України / Р.Б. Кожухівська // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 107–110.
6. Маслак О.І. Управління економічною безпекою підприємства на принципах забезпечення її раціонального рівня / О.І. Маслак, Н.Є. Гришко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 198–208.
7. Моделювання економічної безпеки : [монографія] / В.М. Геєць [та ін.]. – Харків : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
8. Немченко В.В. Забезпечення економічної безпеки підприємства / В.В. Немченко, В.В. Малішевська // Економіка харчової промисловості. – 2012. – № 3. – С. 10–13.
9. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М. : Интел-Синтез, 2003. – 288 с.
10. Приходько В.П. Управління економічною безпекою підприємства / В.П. Приходько // Економіка та держава. – 2013. – № 10. – С. 10–12.
11. Петренко Л.М. Моделювання процесів управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.11 / Л.М. Петренко ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – Київ, 2010. – 19 с.
12. Сак Т.В. Стратегічні підходи в управлінні економічною безпекою підприємства / Т.В. Сак // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – 2013. – № 5. – С. 276–285.